

*Guardians of the Memory
Пазители на паметта*

ОБЕДИНЕНИЕТО НА КНЯЖЕСТВО БЪЛГАРИЯ И ИЗТОЧНА РУМЕЛИЯ ПРЕЗ 1885 Г. В ПУБЛИКАЦИИТЕ НА КРАКОВСКИЯ ВСЕКИДНЕВНИК CZAS

Ярослав Рубаха

Варминско-Мазурски университет в Олцин – Полша

Резюме. Важните събития с политически характер винаги се радват на голям интерес от страна на общественото мнение. Не прави изключение и 1885 г., когато българите, водени от чувството за извършената спрямо тях огромна несправедливост и груб диктат от страна на Великите сили, пристъпват към постепенно изменение на Берлинския договор, чиито клаузи разделят българските земи на три независими части. Голямото напрежение, възникнало на международната арена във връзка със Съединението на Княжество България и Източна Румелия, поражда „информационен глад“ в цяла Европа, който тогавашните медии се опитват да задоволят, като сред тях е и излизаният в Краков всекидневник *Czas* („Час“ – „Време“ – б.пр.). Високият професионализъм на репортерите и тяхната загриженост за качеството на предаваната информация спомагат не само за запознаването на читателите с хода на събитията, но и предлагат задълбочени анализи на техните причини и потенциални последици.

Keywords: Bulgaria; Eastern Rumelia; newspaper “Czas”

Възстановяването на независимостта през 1878 г. има преломно значение не само за най-новата история на България, но и ще окаже, както показват разигралите се само няколко години по-късно събития, съществено влияние върху съдбините на Балканския полуостров, та дори и на цяла Европа. Това събитие обаче поставя пред младата държава редица сериозни предизвикателства, а един от най-съществените от българска гледна точка въпроси е осъществяването на прокламираните още от средата на XIX в. очаквания на дейците на националноосвободителното движение, фокусирани около идеята за обединение на всички българи, населяващи Балканския полуостров, в границите на възродената държава. Идеята е подкрепена от Русия по време на мирните преговори в Сан Стефано, а резултатът от това разбиране са очертаните в Договора от 3.03.1878 г. граници на българската държава, които стигат от Черно море до изконните албански земи и от Дунав до Егейско море¹⁾. Подобно схва-

щане обаче среща решителната съпротива на Великите сили, които, затънали в ожесточено съперничество за сфери на влияние в света, не възнамеряват да се примирят със засилването на позициите на Русия на важния от икономическа и стратегическа гледна точка Балкански полуостров. Ето защо по време на преговорите на Берлинския конгрес през лятото на 1878 г. идеята за създаването на т.нар. Велика България е успешно блокирана, а нейната територия е разделена на три части – Княжество България, Източна Румелия и Македония²⁾. Подобно уреждане на въпроса е прието критично както от българските политици, така и от широките кръгове на обществото, но то потвърждава в целия си обем факта, че при евентуални опити за преразглеждане на клаузите на Берлинския договор българите следва да се съобразяват със становището на Великите сили в Европа³⁾.

Създаването на нова държава на Балканите, особено в контекста на засилващите се търкания в лоното на „европейския концерт“, е посрещнато с голям интерес от европейското обществено мнение, до което информацията по тази тема достигат с посредничеството на единствената по онова време медия, каквато е пресата. Едно от изданията, което се включва активно в представянето и коментирането на извършващите се в Югоизточна Европа процеси, е излизаният в Краков всекидневник *Czas*. Вестникът е основан в 1848 г. на вълната на промените, настъпили в Австрия след Пролетта на народите, преди всичко благодарение либерализирането на австрийския закон за печата. Това води до значително увеличаване броя на изданията, като се появяват и вестници, насочени към конкретни обществени групи. Тясната обвързаност на основателите и репортерите на вестника с консервативните среди предопределя *Czas* да бъде причислен от самото му появяване към консервативните издания с ясно изразени легитимистки тенденции, а неговите репортери се обявяват еднозначно за поддържането на досегашната обществено-политическа система както в общоавстрийски, така и в общеевропейски контекст. Ето защо всекидневникът много бързо придобива голяма популярност сред позаможните прослойки на обществото, а в края на XIX в. заема важно място на медийния пазар в Галиция и се превръща в най-търсения вестник в Краков⁴⁾.

От началото на дейността му вътрешната структура на *Czas* съответства на схемата, установена още в първите години от основаването му. Челната страница на сутрешното издание⁵⁾ е заета с дописки от страната, предхождани от уводна статия, в която се прави анализ на текущото политическо положение на Хабсбургската монархия в Европа; на втора страница преобладават локални информации, касаещи Краков и околностите; трета страница е посветена на международни събития – европейски и световни; на останалите страници са отпечатани реклами. С течение на времето вътрешното оформление на вестника се допълва от различни рубрики, посветени на икономиката, културата, новини от последния час и т.п.⁶⁾, а при важни политически събития –

от специални рубрики, където се публикуват съобщения от агенциите, и кратки коментари, имащи за цел да разяснят на читателите развиващите се процеси. Такава ситуация впрочем възниква в 1885 г., когато обединението на Княжество България и Източна Румелия предизвиква сериозна общоевропейска криза.

При все че решенията на Берлинския конгрес недвусмислено потвърждават, че „европейският концерт“ не е заинтересован да подкрепя българите в осъществяването на националните им цели, както българските политически кръгове, така и обществото не възнамеряват да се отказват от предприемането на действия за тяхната реализация. Първостепенна задача в тази сфера става въпросът за обединението на т.нар. изконни български земи, тоест Княжество България и Източна Румелия, и с времето тази идея придобива все по-голяма популярност от двете страни на границата⁷⁾. В динамично променящата се обстановка на международната арена становището на Великите сили също претърпява трансформация. Още през юни 1881 г., при препотвърждаването на Съюза на тримата императори, Русия, Австро-Унгария и Германия се договарят, че няма да се противопоставят на обединението на Княжество България с Източна Румелия⁸⁾, стига българите да не подемаат опити за разпростиране на действията си върху други турски провинции, като в същото време поемат ангажимент да предупредят Високата порта да не прибегва до въоръжена намеса, в случай че възникне подобна ситуация⁹⁾.

Вътрешното положение в Източна Румелия също благоприятства започването на действията. По силата на Берлинския договор¹⁰⁾ тази турска провинция получава широка автономия с губернатор християнин, правителство и местен парламент, като в същото време на Турция ѝ се забранява да поддържа на своята територия по-големи военни сили, с изключение на подразделенията, съставляващи крепостни гарнизони, и силите, предназначени за охрана на сухопътната и морската граница¹¹⁾. Тази относително голяма свобода позволява на българските политически кръгове в Източна Румелия както да изграждат заобикалящата действителност, така и да оказват въздействие върху развиващите се процеси с посредничеството на кристализиращите в това време партии и спонтанно възникващите сдружения. През пролетта на 1884 г., във връзка с извършилата се смяна на генерал-губернаторския пост¹²⁾, е сформиран местен кабинет от политици, свързани с консервативното движение, което в по-ранен период недвусмислено се обявява за обединението на България и води бурна кампания в полза на осъществяването на тази идея. В резултат на тези действия възникват многобройни т.нар. съединистки революционни комитети, нараства обществената активност, все по-често се организират митинги и манифестации (Kilimek-Waissolm, 1886:4; Statelova, Pоров, Доупов, 1985: 220 – 227). С особена енергичност на това поприще се откроява основаният през април 1885 г. в Пловдив Български таен цен-

трален революционен комитет (БТЦРК)¹³⁾, начело със Захари Стоянов, който лятото същата година започва консултации с Александър Батенберг във връзка с българската подкрепа на съединистките планове¹⁴⁾. Разговорите се увенчават с успех, а по време на тяхното провеждане страните се договарят, че акцията ще започне в края на септември, за да се осигури на Княжество България време за извършване на необходимите приготовления. Междувременно обстановката в Източна Румелия постепенно се изостря, но местната милиция и жандармерията не реагират на надигащите се в провинцията масови вълнения и демонстрации. Възникналите обстоятелства принуждават местните власти да вземат решение за арестуването на част от офицерите от тези формации, които с право са подозирани в симпатии или пряко участие в съединисткото движение (Mach, 1889: 245). Вестите, които стигат до БТЦРК в тази връзка, го принуждават да предприеме действия още на 18.09.1885 г.¹⁵⁾ На този ден частите под командването на участващия в заговора майор Данаил Николаев заемат Пловдив¹⁶⁾, а Комитетът излиза с възвание, с което се провъзгласява Съединението на Източна Румелия с Княжество България (Rubacha & Malinowski, 2009: 55). В същото време е арестуван губернаторът Гаврил паша Кръстевич¹⁷⁾, румелийското правителство е разпуснато, а властта в провинцията минава в ръцете на Временен комитет, начело с Георги Странски (Statelova, Popov, Tankova, 1994: 46), който веднага изпраща две депеша – една в България с молба за помощ и друга в Русия с молба да покровителства Съединението¹⁸⁾, като едновременно обявява обща мобилизация на румелийските въоръжени сили¹⁹⁾.

Всекидневникът *Czas* информира читателите си за разиграващите се в Пловдив събития на 20.09.1885 г., помествайки две неголеми съобщения²⁰⁾, а два дни по-късно тези информации вече са допълнени с коментар и анализ на потенциалните последици. В заключение списващите вестника краковски репортери, наред с другото, съобщават: „Съединението на двете Бългрии се извърши неочаквано. Това е събитие от първостепенна важност, което безспорно извежда на дневен ред големия ориенталски въпрос“, а долавяйки значението на този факт за положението в цяла Европа, констатира също така, че: „Събитията прочее, развили се във Филипопол и София, засягат дълбоко европейските отношения и тяхната важност не може да бъде отмината, без значение дали последиците от тях ще имат мирно, което е най-вероятното, или по-опасно развитие“²¹⁾. В същото време вестникът информира читателите, че донесенията от Балканския полуостров ще се представят в отделна рубрика с оглед тяхната значимост.

Междувременно подробно информираният за развоя на събитията Александър Батенберг отпътува от Варна²²⁾, където участва в маневрите на българската армия²³⁾, за Велико Търново и на 20.09.1885 г. провъзгласява Съединението на Княжество България с Източна Румелия и се обявява за княз на

Северна и Южна България²⁴). По-късно заедно с председателя на Народното събрание Стефан Стамболов и министър-председателя Петко Каравелов се отправя за Пловдив²⁵). В същото време е обявена обща мобилизация, а части на българската армия се насочват към Източна Румелия²⁶). Двата акта биват посрещнати с възторг от българското общество²⁷). Както големите градове, така и малките населени места са празнично украсени, в църквите се отслужват благодарствени молебени и бият камбани, дори от най-далечните кътчета на България прииждат запасни и доброволци, желаещи да се запишат в редовете на българската войска²⁸). По подобен начин изглежда ситуацията и извън границите на България²⁹) – в Източна Румелия, където местната общественост приветства ентусиазирано идването на Александър Батенберг³⁰).

При все че Съединението буди всеобща радост в българските земи, този факт е сериозно нарушение на договореностите на Берлинския конгрес и представлява опасен прецедент, който в бъдеще би могъл да бъде използван за по-нататъшен „демонтаж“ на клаузите в Договора от 1878 г. Ето защо реакцията на Великите сили спрямо разигравашите се в Източна Румелия събития е *en masse* критична, на което обръщат внимание репортерите на „Czas“, пишейки:

„Великите сили са единни относно фактите, предизвикани неочаквано в Източна Румелия, и може с положителност да твърдим, че те няма да позволят тези факти да им бъдат натрапени като необратими. Ясно е, че споменатите правителства няма да допуснат Берлинският договор да бъде унищожен с въстанието във Филипопол, и не ще допуснат дори най-малкото съмнение, че биха одобрили действията на княз Александър като свършен факт.“³¹⁾

Базирайки се на тези еднозначни, идващи от Европа сигнали, Турция – формалният сюзерен както на Княжество България, така и на Източна Румелия, протестира енергично срещу българското Съединение (Bilimek-Waissolm, 1886: 5 – 6). В отговор на разигравашите се в Пловдив събития Високата порта концентрира въоръжените си сили в околностите на Адрианопол³²), но във връзка със споменатото задължение да консултира евентуалната си намеса в Румелия с Великите сили, не се решава да предприеме действия за възстановяването на *status quo ante*. Междувременно турското правителство изпраща протестна нота, в която настоява за спазване клаузите на Берлинския договор и апелира към „европейския концерт“ да окаже съответния натиск върху Александър Батенберг³³). При все че българите успяват да избегнат сблъсък с Турция, положението продължава да е много напрегнато, а опасността турската армия да навлезе в Източна Румелия, продължава да съществува, още повече че в европейската преса често се появяват информации, че:

„Формалните съмнения, които биха могли да възникнат при дословното тълкуване на Берлинския договор в случай на навлизане на турски войски в Източна Румелия, ще бъдат най-вероятно напълно игнорирани от държавите по Договора, а Портата скоро ще се увери, че нейните принципи правомощия за бързо потушаване на въстанието ще бъдат безусловно признати навсякъде, и то без оглед на евентуалните опасности, които биха могли да възникнат в резултат на въоръжена намеса в Източна Румелия.“³⁴⁾

В същото време, противно на застъпването в медиите становища, в Европа оценката на предприетите от Александър Батенберг действия не е еднозначна³⁵⁾. Неприятна изненада за българите е откровено враждебната позиция на Русия (Stanev, 1929: 55). Позицията на Петербург е продиктувана в голяма степен от доскорошните неразбирателства с българския монарх, който в желанието си да разшири обхвата на търговския обмен на България, се обявява за сближаване със западните Велики сили и разхлабване на връзките с Русия. Това е причината руските власти, разглеждайки българското Съединение като съществен елемент, укрепващ престижа и утвърждаващ позициите на нежелания от Петербург Александър Батенберг в България, да съзират в него сериозна заплаха за руското влияние в района на невралгичните черноморски проливи. При това Русия, насочила фокуса си върху Далечния изток, заема становище за запазване на съществуващото *status quo* в Европа, а дори да допуска възможността за някаква промяна в него, тя следва да се извърши само с пълното знание от нейна страна и под прякото ѝ покровителство³⁶⁾. Ето защо въпреки отправената от румелийския Временен комитет молба за протекция цар Александър III смята събитията в Пловдив за политическа авантюра и декларира откровено враждебна позиция спрямо Съединението³⁷⁾. Тази неочаквана реакция на Русия поставя българите в трудно положение и ги мотивира да предприемат възможно най-спешни действия с цел спечелване благосклонността на Петербург. В рамките на тези действия българското Народно събрание изпраща депеша до Александър III с поредната молба да се застъпи лично за Съединението³⁸⁾, а по-късно в Копенхаген, където царят пребивава със семейството си³⁹⁾, се отправя делегация, съставена от политици с подчертано проруски нагласи, начело с митрополит Климент⁴⁰⁾. Предприетите начинания не носят очакваните резултати. Руският монарх не само че не променя становището си, а нещо повече: очаквайки пристигането на българската делегация, той изпраща депеша до българското Народно събрание, с която известява за сериозните разногласия, доминиращи в отношенията между двете държави през последните години⁴¹⁾, и отзовава руските офицери⁴²⁾, занимаващи се до този момент с обучението на българската войска. След като се запознава с телеграмата, Александър Батенберг изпраща незабавно депеша до Александър III, в която декларира, че е готов да се откаже от българския престол, в случай че

Русия покровителства Съединението⁴³⁾. Но и тези постъпки се оказват безупешни, а руско-българските отношения остават много обтегнати⁴⁴⁾.

Неочаквано в ролята на покровител на обединението на Княжество България и Източна Румелия влиза Великобритания⁴⁵⁾, подкрепяна задкулисно от Франция. Двете велики сили, при все че се ръководят от различни цели, произтичащи от частните им интереси, намират разиграващите се събития на Балканите за удобен инструмент за ограничаването или дори пресичането на руското влияние в Югоизточна Европа⁴⁶⁾. Само че обхватът на предприетите от тях действия зависи от становището на другите велики сили, които, във връзка с нарастващото напрежение на международната арена и сериозната заплаха за европейския мир, се обявяват твърдо за решаването на българския въпрос на международна конференция⁴⁷⁾. В същото време, липсата на единна позиция на „европейския концерт“ и демонстрираната от неговите членове неохота спрямо предприемането на индивидуални инициативи успешно блокират възможността за оказване подкрепа на Турция, която настоява за бързи и решителни действия⁴⁸⁾. Още на 21.09.1885 г. репортерите на *Czas* характеризират тази ситуация много точно, пишейки:

„Портата не знае какво да предприеме. Нейните посланици нямат никакви инструкции, което може лесно да се обясни, тъй като между Великите сили текат постоянни дебати досежно общите действия. Никоя от Великите сили не желае да действа и няма да действа на своя глава. Действията на княз Александър бяха безусловно порицани, а на Портата ѝ бе признато пълното право да потуши въстанието, при това изниква въпросът дали Портата ще посегне към оръжието, първо, защото финансовото ѝ състояние е незавидно, второ, съществува опасност да се предизвика въстание в Македония и Албания, и най-сетне Портата в най-добрия случай, сиреч в случай на победа, не би могла да наложи правата си.“⁴⁹⁾

Опитвайки се да се възползва от създадите се обстоятелства, Александър Батенберг разпраща до европейските столици и до Константинопол депеша, в които недвусмислено декларира, че продължава да признава турското върховенство, а българското Съединение не нарушава нито териториалния интегритет на Високата порта, нито клаузите на Берлинския договор⁵⁰⁾. Веднага след тази декларация той изпраща в Турция и делегация, която трябва да започне разговори с посланиците на Великите сили и турското правителство⁵¹⁾. Но и тези начинания донасят само ограничени резултати. Турция продължава да настоява за възстановяването на *status quo ante*⁵²⁾, в същото време обаче позицията на Великите сили претърпява ясно изразена промяна. Те действително не желаят да се включват активно в „балканската авантюра“, но се отнасят все по-благосклонно към отправяните от други балкански държави декларации,

че са готови да отстояват с оръжие решенията на Берлинския конгрес и баланса на силите на Балканския полуостров⁵³⁾.

Тези декларации постъпват преди всичко от Гърция⁵⁴⁾ и Сърбия⁵⁵⁾, които, разочаровани в очакванията си да разширят своите територии през 1878 г., си съперничат с българите за влияние в македонските земи⁵⁶⁾. Ето защо двете балкански държави приемат потенциалното нарастване на значението на България в региона вследствие придобитите предимства от увеличаването на територията и броя на населението като сериозна заплаха за собствените им интереси⁵⁷⁾. В стремежа си да елиминира тази опасност, още на 20.09.1885 г. сръбският крал Милан пристига във Виена⁵⁸⁾, където провежда разговори с австро-унгарския министър на външните работи Густав Калноки и посланиците на Германия, Франция и Великобритания във връзка с актуалната обстановка на Балканския полуостров⁵⁹⁾. По време на разговорите той подчертава, че обединението на България е не само потъпкване клаузите на Берлинския договор, но и представлява сериозна заплаха както за мира в региона, така и за стабилната ситуация в цяла Европа. При все че във Виена не са съгласни докрай с представения от Милан анализ, в очертаващия се сръбско-български спор двойната монархия съзира възможност за укрепване и утвърждаване на собственото си влияние на Балканите (Stelova, 1983: 166 – 167). Ето защо Австро-Унгария не възнамерява да осуетява военните амбиции на Сърбия, и отпуска заем за провеждането на необходимите приготовления⁶⁰⁾.

След като получават *carte blanche* за действия срещу България, сръбите привеждат армията си в състояние на повишена бойна готовност⁶¹⁾ и започват да търсят евентуален съюзник. След кратки преговори с Румъния, която не проявява желание за сътрудничество⁶²⁾, изборът пада на сериозно обезпокоената от българското съединение Гърция⁶³⁾. Но започналите на 24.09.1885 г. преговори още в самото начало се натъкват на съществен проблем. Гърция няма обща граница нито с Княжество България, нито с Източна Румелия. Така преминаването на спешно мобилизираната гръцка армия⁶⁴⁾ през турската територия, за да участва в евентуална интервенция, би изисквало съгласието на Високата порта, което поради напрегнатите отношения по линията Константинопол – Атина не е възможно. Ето защо гръцкото правителство прекъсва консултациите със сръбите и решава да използва създалата се на Балканите ситуация с цел да получи териториални компенсации поради неспазването на съществуващото *status quo* от страна на България⁶⁵⁾. Тъй като предявените искания касаят в значителна степен турските земи⁶⁶⁾, Великите сили категорично се противопоставят на тази идея и в началото на ноември 1885 г. заплашват Гърция с въоръжена намеса, в случай че предприеме опит за нарушаване на турската граница⁶⁷⁾, което значително охлажда войнствените изявления от гръцка страна⁶⁸⁾.

Междувременно военните приготовления в Сърбия предизвикват голямо безпокойство в София. Въпреки че Великите сили се отнасят скептично към

всякакви опити за осуетяване на българското Съединение с „чужди ръце“ и дори започват да оказват натиск върху Турция да одобри съществуващото положение, като се съгласи да признае обединението на Княжество България и Източна Румелия под формата на персонална уния под суверенитета на султана⁶⁹⁾, ситуацията продължава да е напрегната, а на румелийско-турската граница се стига до многобройни инциденти⁷⁰⁾. Така България се изправя пред опасността да води военни действия на два фронта едновременно⁷¹⁾, което би могло да завърши с катастрофа. В началото на октомври 1885 г. положението незначително се подобрява, когато Високата порта приема препоръките на Великите сили, благодарение на което пребиваващата в Константинопол българска делегация може да започне разговори с турското правителство⁷²⁾. При все че турските военни приготовления не са преустановени⁷³⁾, а на границата все още се стига до дребни стълкновения⁷⁴⁾, иницирирането на консултацияите свидетелства, че Турция няма да се реши на военна интервенция.

В този период въпросът за българското Съединение на страниците на европейските вестници, а съответно и в *Czas*, минава на втори план⁷⁵⁾, а вниманието на общественото мнение е фокусирано около общата ситуация на Балканите и нарастващото напрежение по линията Белград – София. Този интерес се подхранва от войнствените сръбски декларации, от които става ясно, че: „(...) Сърбия е завладяна от брожение и безпокойство, тъй като България иска да се наложи като Господарка на Балканите; днес тя заграбва Източна Румелия, подир няколко месеца ще заграби Македония, а после може да поеме и към Ниш. Затова ние трябваше да се въоръжим. Не таим омраза към българите, но и не храним никаква обич към тях“⁷⁶⁾. В същото време, от края на септември 1885 г. сърбите постепенно увеличават броя на войсковите си части в пограничните райони⁷⁷⁾, а по-малки подразделения и специално изпращани агенти преминават регулярно на българска територия⁷⁸⁾, което заплашва с избухването на открит конфликт⁷⁹⁾. В стремежа си да избегнат конфронтацията българският кабинет и Александър Батенберг започват оживена кореспонденция със сръбската страна, но техните действия не носят никакъв резултат.

В началото на 1885 г. Великите сили предприемат последен опит за запазване на мира. Но разискванията в Константинопол на откритата на 5.10.1885 г. конференция на посланиците не текат гладко⁸⁰⁾. При все това участниците в нея, опитвайки се да елиминират претекстите, даващи на сърбите основание за военна намеса в България⁸¹⁾, след продължителни преговори окончателно се договарят, че Великите сили ще настояват категорично за възстановяването на *status quo ante*⁸²⁾ и ще отхвърлят исканията за териториални компенсации, предявявани от Сърбия и Гърция. Тези решения обаче не са потвърдени с никакъв официален документ, с което влизането им в сила става невъзможно⁸³⁾. Междувременно в Белград разчитат, че Великите сили ще окажат безапелационен натиск върху София или най-малкото ще заемат становище по въпроса за те-

риториалните обезщетения, които Сърбия би следвало да получи в замяна на признаването на българското Съединение⁸⁴⁾. Ето защо на 14.11.1885 г. крал Милан, който се чувства измамен в надеждите си⁸⁵⁾, обявява война на България⁸⁶⁾.

Въпреки значителния си военен превес сръбската армия е отблъсната и разгромена в битката при Сливница, а при започналата контраатака българите превземат пограничния сръбски град Пирот. Намесата на австро-унгарския пълномощен министър в Белград Рудолф Кевенхюлер, който на 28.11.1885 г. ултимативно настоява от името на Великите сили за незабавно спиране на българското настъпление, спасява Сърбия от пълен погром. Два дни по-късно започват мирните преговори, които протичат в много напрегната атмосфера, като в крайна сметка, страните се съгласяват да подпишат само примирие, което трябва да остане в сила до края на февруари 1886 г. Преговорите биват подновени в началото на 1886 г. и завършват на 3 март с подписването на мирен договор⁸⁷⁾, по силата на който се възстановява довоенната граница между двете държави⁸⁸⁾.

При все че разгромът на сръбската армия и защитата на териториалния интегритет на държавата представляват голям успех за България и в значителна степен утвърждават нейните позиции на международната арена, опасността за българското Съединение не е отминала. Турция и Великите сили продължават да имат негативно отношение към идеята за обединението на Княжество България и Източна Румелия, но както и в по-ранния период последните не се стремят да съгласуват позициите си, което оказва въздействие върху протичането на дискусиите на Топханенската конференция⁸⁹⁾. За това състояние на нещата съществено влияние оказват, от една страна, подетите от Александър Батенберг опити за установяване на добри отношения с Високата порта, както и изразяваните през цялото време от него уверения, че въпреки значителната промяна в ситуацията признава нейното върховенство⁹⁰⁾, а от друга страна, нарастващата увереност в европейските столици, че ликвидирането – по силов или по мирен път – на българското Съединение и връщането към *status quo ante* не е възможно⁹¹⁾. Липсата на готовност у Великите сили да предприемат решителни действия или натиск спрямо българите, принуждават в крайна сметка турските власти да отстъпят⁹²⁾ и да парафират на 1.02.1886 г. предложението от участниците в Топханенската конференция и анонсирането от българската страна проект за споразумение⁹³⁾. По силата на този документ Александър Батенберг поема поста генерал-губернатор на Източна Румелия на принципите, залегнали в Берлинския договор от 1878 г., а румелийската администрация и местната милиция се унифицират със съответните български структури. Наред с това частите на турската армия следва да напуснат границите на Румелия, в замяна на което Турция получава две погранични румелийски околии, а България се задължава да поеме част от турския държавен дълг (Mach, 1889: 180 – 194; Statelova, Popov & Doynov, 1985: 584). Окончателната редакция на спо-

разумението отнема още два месеца, а документът е подписан на 5.04.1886 г.⁹⁴⁾ Той се превръща в основа за издаването на специален султански ферман, по силата на който Александър Батенберг поема генерал-губернаторския пост на Източна Румелия, а официалното присъединяване на провинцията към границите на Княжество България става по време на извънредна сесия на Народното събрание на 25.06.1886 г.⁹⁵⁾ Така иницирираните на 18.09.1885 г. в Пловдив събития получават официално международна санкция, а Източна Румелия се превръща за постоянно в част от българската държава. Въпросът за обединението на Княжество България и Източна Румелия, който в продължение на няколко месеца (от края на 1885 и началото на 1886 г.) заема ключово място в европейските международни отношения, е обект на голямо внимание от страна на общественото мнение. Този специален интерес е продиктуван, от една страна, от факта, че в опитите за преодоляване на кризата се включват Великите сили, подписали „демонтирания“ вследствие действията на Александър Батенберг Берлински договор, а от друга страна, са налице огромно напрежение и реална заплаха за избухването на конфликт в регионален, че и в европейски мащаб. Пресата, единствената в онези години медия, се ангажира да задоволи „информационния глад“, а в акцията се включва и извънредно популярният в Краков всекидневник *Czas*. Вестникът не само създава специална рубрика, но и отделя голямо внимание на въпроса. Редакцията на *Czas* получава изнасяните сведения от най-известните информационни агенции – френската *Agence Havas*, немската *Wolff'sche Telegraphische Bureau* и австрийската *Österreichische Correspondenz i Politische Porrespondenz*, ползва също така свои дописки, предавани от кореспонденти и приятелски лица, прибъгва и до препечатки на откъси от статии от най-популярните европейски вестници, като: *Le Figaro*, *Kölnische Zeitung*, *Times*, *Novoje Vriemja*, *Fremden-Blatt*, *Wiener Allgemeine Zeitung*, *Le Temps* и др.

Анализирайки поместваните на страниците на всекидневника новини, следва да подчертаем, че те в общи линии съответстват на по-късните заключения на историците, а неточности и преиначавания, произтичащи навярно от динамиката на разигравашите се събития, се срещат относително рядко. Това несъмнено свидетелства за високия професионализъм на репортерите и редакцията на вестника, както и за тяхната загриженост за качеството на предаваната информация. Заслужава да обърнем внимание на професионалните уводни статии, помествани във всеки брой на вестника, със заглавие *Przegląd polityczny* („Политически преглед“ – б.пр.), в които тогавашният главен редактор Антони Клобуковски представя задълбочен анализ и коментира събитията от изминалия ден.

Обобщавайки по-горните разсъждения, бихме могли да констатираме, че всекидневникът *Czas* в периода на кризата от 1885 и 1886 г. не само че изпълнява добре информативната си роля, но и разширява в значителна степен ос-

ведомостта на полското общество за Балканския полуостров, и преди всичко за България, а поради множеството прилики в историята на двата народа „налива основите“ за тяхното сближаване. В същото време, *Czas* и в наши дни е отличен източник на сведения както за професионалните историци, така и за всички, интересувачи се от историята на Югоизточна Европа.

От полски: Юлиан Божков

NOTES/БЕЛЕЖКИ

1. *Zajścia w Rumelii wschodniej*, „*Czas*” nr 224/1885; текстът на документа в: J. Rubacha, A. Malinowski, A. Giza, *Historia Bułgarii 1870 – 1915. Materiały źródłowe z komentarzami*, t. 1, Warszawa 2006, s. 21 – 32.
2. *Przegląd polityczny*, „*Czas*” nr 215/1885, *Przegląd polityczny*, „*Czas*” nr 220/1885.
3. *Przegląd polityczny*, „*Czas*” nr 215/1885.
4. A. Bańdo, Krakowski „*Czas*” (1848 – 1939) na tle dotychczasowych badań krakowskiej prasy, „*Rocznik Historii Prasy Polskiej*”, t. 13, z. 1 – 2, s. 87 – 88; още по темата: *Jubileusz Czasu*, Kraków 1899, M. Jakubek, *Prasa krakowska 1795 – 1918: bibliografia*, Kraków 2004, s. 123.
5. До края на януари 1900 г. *Czas* излиза веднъж дневно, а от 1.02.1900 г. два пъти дневно.
6. A. Bańdo, *op. cit.*, s. 85 – 86.
7. R. von Mach, *Elf Jahre Balkan. Erinnerungen eines preussischen Offiziers aus den Jahren 1876 – 1887*, Breslau 1889, 206 – 208, Е. Стателова, Политическите партии в Източна Румелия 1879 – 1885, „*Известия на Института за история*“ 1983, т. 26, s. 151 – 164. Още в 1878 г. възникват първите организации, които се обявяват за подемане на действия за обединението на Княжество България и Източна Румелия; J. Rubacha, A. Malinowski, *Historia Bułgarii 1870 – 1915. Materiały źródłowe z komentarzami*, t. 3, Warszawa 2009, s. 50-53.
8. *Dokumente aus den russischen Geheimarchiven: soweit sie bis zum 1. Juli 1918 eingegangen sind*, Berlin 1919, s. 10. В същото време, през септември 1885 г. на страниците на *Czas* се появяват информации, че непосредствено след края на преговорите в Берлин австро-унгарската дипломация е изразила критично становище във връзка с разпокъсването на българските земи. В една от статиите пише: „(...) по време на разискванията [на Берлинския конгрес – Я.Р.] граф Андраши не се съобразява с разделянето на България и след завръщането си от Берлин утвърждава с присъщия си ентузиазъм, че съединението на двете Българияи, създавайки по-силна държава, ще бъде по-добра преграда срещу руското влияние“; *Przegląd polityczny*, „*Czas*” nr 215/1885. Тези въпроси са предмет на обсъждане и по време на

препотвърждаването на Съюза на тримата императори в Скерневице през септември 1885 г., и на срещата между император Франц Йосиф I и цар Александър III в Кромержиж през август 1885 г.; още по темата: *Zajścia w Rumelii wschodniej*, „Czas” nr 215/1885, *Przegląd polityczny*, „Czas” nr 220/1885, *Przegląd polityczny*, „Czas” nr 220/1885.

9. *Dokumente...*, s. 10.

10. Текстът на документа в: *Traktat berliński*, „Czas” nr 163/1878 (art. 1 – 8), *Traktat berliński*, „Czas” nr 164/1878 (art. 9-64), J. Rubacha, A. Malinowski, A. Giza, *op. cit.*, s. 36 – 55; още по темата: *Przegląd polityczny*, „Czas” nr 215/1885.

11. R. von Mach, *op. cit.*, s. 199-200, H. von Bilimek-Waissolm, *Der bulgarsisch-serbisch Krieg 1885*, Wien 1886, s. 2. Текстът на Органическия устав на Източна Румелия в: J. Rubacha, A. Malinowski, *op. cit.*, s. 43 – 50. В провинцията е можело да бъдат вкарани по-големи подразделения на редовната турска армия единствено при възникването на усложнена вътрешна ситуация, която не може да бъде овладяна от местните формирования, определени за поддържането на реда, или в случай на външна заплаха за провинцията. Високата порта обаче е можела да предприеме такива действия само след предварителното съгласие на Великите сили; по темата: *Zajścia w Rumelii wschodniej*, „Czas” nr 216/1885, Н. Станев, *История на нова България 1878 – 1928*, София 1929, s. 41 – 42.

12. Заемащият този пост от 1879 г. Алеко паша Богориди е заместен от Гаврил паша Кръстевич; *Zajścia w Rumelii wschodniej*, „Czas” nr 224/1885, R. von Mach, *op. cit.*, s. 235.

13. J. Rubacha, A. Malinowski, *op. cit.*, s. 54.

14. *Zajścia na półwyspie bałkańskim*, „Czas” nr 239/1885, Е. Стателова, *op. cit.*, s. 164 – 180.

15. *Съединението 1885...*, s. 380, Сръбско-българската война 1885. Сборник документи, София 1985, s. 15; още по темата: R. von Mach, *op. cit.*, s. 246 – 247.

16. *Przegląd polityczny*, „Czas” nr 216/1885.

17. *Przegląd polityczny*, „Czas” nr 215/1885, *Telegramy*, „Czas” nr 215/1885, *Zajścia w Rumelii wschodniej*, „Czas” nr 218/1885, *Съединението 1885...*, s. 474-475; още по темата: H. von Bilimek-Waissolm, *op. cit.*, s. 4 – 5.

18. *Telegramy*, „Czas” nr 215/1885, Сръбско-българската война..., s. 18, *Съединението 1885...*, s. 392, J. Rubacha, A. Malinowski, *op. cit.*, s. 56 – 57

19. *Telegramy*, „Czas” nr 215/1885.

20. *Ostatnie wiadomości*, „Czas” nr 214/1885.

21. *Przegląd polityczny*, „Czas” nr 215/1885.

22. *Zajścia w Rumelii wschodniej*, „Czas” nr 215/1885

23. *Zajścia w Rumelii wschodniej*, „Czas” nr 225/1885.

24. Przegląd polityczny, „Czas” nr 216/1885; текстът на документа в: Telegramy, „Czas” nr 215/1885, J. Rubacha, A. Malinowski, op. cit., s. 76 – 77; още по темата: Съединението 1885..., s. 426 – 427, H. von Bilimek-Waissolm, op. cit., s. 5, Сръбско-българската война..., s. 29. Използването на подобна титла се коментира на страниците на Czas в броя от 24.09.1885 г. по следния начин: „Едва сега, когато намеренията на княз Александър донякъде се изясниха, можем да разберем защо в прокламацията си той приема да бъде титулуван „княз на Северна и Южна България“. С тази титла той дава навярно да се разбере, че не застава начело на една обединена държава, а само обединява в личността си достойнството на княз на досегашното княжество и на довчерашната автономна провинция Източна Румелия“; Zajścia w Rumelii wschodniej, „Czas” nr 217/1885.
25. C. Jankowski, Na gruzach Turcji. Zarysy polityczno-publicystyczne, Warszawa 1915, s. 173, R. von Mach, op. cit., s. 257.
26. Zajścia w Rumelii wschodniej, „Czas” nr 215/1885, Przegląd polityczny, „Czas” nr 215/1885, Zajścia w Rumelii wschodniej, „Czas” nr 218/1885, Съединението 1885..., s. 412 – 413, R. von Mach, op. cit., s. 248.
27. Zajścia w Rumelii wschodniej, „Czas” nr 215/1885, Telegramy, „Czas” nr 215/1885.
28. Telegramy, „Czas” nr 215/1885, Telegramy, „Czas” nr 216/1885, Telegramy, „Czas” nr 218/1885, Zajścia w Rumelii wschodniej, „Czas” nr 219/1885.
29. Telegramy, „Czas” nr 215/1885, Telegramy, „Czas” nr 216/1885.
30. Както съобщават репортерите на Czas: „Заобиколен от многобройни тълпи народ, князът се отправи към катедралния храм, където бе отслужена тържествена литургия. Князът бе посрещнат и благословен от митрополит Гервасий. Навсякъде приветстван ентусиазирано, князът се отправи към конака, където прие депутациите. Князът прие сърдечно чешката депутация, която му поднесе поздравления. Освен българите на княза отдадоха почит духовенството, представители на арменците, мюсюлманският мюфтия и еврейската община, както и многобройни депутации от различни градове“; Zajścia w Rumelii wschodniej, „Czas” nr 218/1885; още по темата: Telegramy, „Czas” nr 216/1885, Zajścia w Rumelii wschodniej, „Czas” nr 218/1885, Telegramy, „Czas” nr 221/1885, R. von Mach, op. cit.,
31. Zajścia w Rumelii wschodniej, „Czas” nr 216/1885; още по темата: Telegramy, „Czas” nr 215/1885. В същото време, вестникът се включва във водената в ония дни в цяла Европа дискусия във връзка с предполагаемите инспирации и потенциалните последици от обединението на Княжество България и Източна Румелия от гледна точка на Великите сили, особено Русия и Австро-Унгария; Zajścia w Rumelii wschodniej, „Czas” nr 216/1885
32. Telegramy, „Czas” nr 216/1885, Zajścia w Rumelii wschodniej, „Czas” nr 218/1885.
33. Telegramy, „Czas” nr 218/1885, Telegramy, „Czas” nr 219/1885, E. Стателова, op. cit., s. 169.

34. Zajścia w Rumelii wschodniej, „Czas” nr 216/1885. На друго място обаче в същия брой на вестника се съобщава и следното: „Ние обаче чуваме вече някои да пророкуват, че Турция няма да тръгне на поход, защото не можела на никого да разчита, та дори и да заплашват, че активните ѝ действия биха предизвикали пожар в целия Изток, което би могло да подтикне някого да се намеси в други части на света“; Przegląd polityczny, „Czas” nr 216/1885; още по темата: Zajścia w Rumelii wschodniej, „Czas” nr 220/1885.
35. Telegramy, „Czas” nr 219/1885.
36. Przegląd polityczny, „Czas” nr 229/1885, T. von Sosnosky, Die Balkanpolitik Österreich-Ungarns seit 1866, Bd. 1, Stuttgart-Berlin 1913, s. 73 – 74, Сръбско-българската война..., s. 37.
37. Telegramy, „Czas” nr 218/1885, Przegląd polityczny, „Czas” nr 223/1885. Заслужава да подчертаем, че обединението на България е прието положително от руското общество, за което информира тогавашната преса; Telegramy, „Czas” nr 215/1885, Przegląd polityczny, „Czas” nr 217/1885, Sprawy zagraniczne, „Czas” nr 218/1885 „Nowoje Wremia” o wypadkach na półwyspie bałkańskim, „Czas” nr 218/1885, Сръбско-българската война..., s. 74.
38. Telegramy, „Czas” nr 218/1885.
39. Zajścia w Rumelii wschodniej, „Czas” nr 223/1885, Telegramy, „Czas” nr 224/1885, Zajścia w Rumelii wschodniej, „Czas” nr 226/1885.
40. Telegramy, „Czas” nr 219/1885, Сръбско-българската война..., s. 37 – 38. Тази делегация е приета на аудиенция от цар Александър III, но проведените разговори не водят до промяна на становището му; Telegramy, „Czas” nr 227/1885, Telegramy, „Czas” nr 228/1885, Przegląd polityczny, „Czas” nr 229/1885, Telegramy, „Czas” nr 230/1885.
41. Telegramy, „Czas” nr 226/1885.
42. Telegramy, „Czas” nr 217/1885, Przegląd polityczny, „Czas” nr 218/1885, Telegramy, „Czas” nr 218/1885, Zajścia w Rumelii wschodniej, „Czas” nr 219/1885, Zajścia w Rumelii wschodniej, „Czas” nr 229/1885. В същото време, Александър Батенберг е отчислен от почетния състав на руската армия; Zajścia na półwyspie bałkańskim, „Czas” nr 257/1885, Zajścia na półwyspie bałkańskim, „Czas” nr 258/1885.
43. Telegramy, „Czas” nr 219/1885, Сръбско-българската война..., s. 75.
44. Zajścia w Rumelii wschodniej, „Czas” nr 232/1885, Przegląd polityczny, „Czas” nr 233/1885.
45. Telegramy, „Czas” nr 217/1885, Zajścia w Rumelii wschodniej, „Czas” nr 218/1885, Telegramy, „Czas” nr 221/1885, Telegramy, „Czas” nr 230/1885.
46. Telegramy, „Czas” nr 216/1885; още по темата: Przegląd polityczny, „Czas” nr 217/1885. Тази положителна нагласа, изразяваща се, между другото, в подкрепата на идеята за официално признаване на българското Съединение под суверенитета на султана, се поддържа в Лондон и Париж чак до сре-

- дата на ноември 1885 г.; Telegramy, „Czas” nr 258/1885, Przegląd polityczny, „Czas” nr 259/1885, Telegramy, „Czas” nr 259/1885.
47. Przegląd polityczny, „Czas” nr 217/1885, Zajścia w Rumelii wschodniej, „Czas” nr 217/1885, Zajścia w Rumelii wschodniej, „Czas” nr 218/1885, Zajścia w Rumelii wschodniej, „Czas” nr 220/1885, Telegramy, „Czas” nr 220/1885.
48. Zajścia w Rumelii wschodniej, „Czas” nr 218/1885, Telegramy, „Czas” nr 218/1885, Przegląd polityczny, „Czas” nr 219/1885.
49. Telegramy, „Czas” nr 216/1885; още по темата: Przegląd polityczny, „Czas” nr 220/1885.
50. Текстът на депешата в: Przegląd polityczny, „Czas” nr 219/1885; още по темата: Zajścia w Rumelii wschodniej, „Czas” nr 217/1885, Telegramy, „Czas” nr 217/1885, Przegląd polityczny, „Czas” nr 218/1885, Zajścia w Rumelii wschodniej, „Czas” nr 218/1885, Przegląd polityczny, „Czas” nr 219/1885.
51. Telegramy, „Czas” nr 226/1885.
52. Przegląd polityczny, „Czas” nr 220/1885.
53. Telegramy, „Czas” nr 217/1885, Zajścia w Rumelii wschodniej, „Czas” nr 223/1885, Przegląd polityczny, „Czas” nr 231/1885, Korespondencya „Czasu”, „Czas” nr 244/1885, Telegramy, „Czas” nr 244/1885. При все че Великите сили не възнамеряват да се намесват пряко по въпроса с българското Съединение, те в същото време съзират възможност за дестабилизиране на ситуацията на Балканския полуостров. Позовавайки се на донесенията на австро-унгарския вестник *Fermdenblatt*, репортерите на *Czas* още на 23.09.1885 г., наред с другото, пишат по тази тема: „(...) Европа не може да легитимира безусловно това нарушение [на Берлинския договор – Я. Р.], което е от полза само на една балканска държава, но се надява, че Великите сили ще съумеят да удържат тези брожения във възможно най-тесни граници и ще уредят въпроса по начин, съответстващ на интересите на всички балкански народи“; Przegląd polityczny, „Czas” nr 216/1885.
54. Telegramy, „Czas” nr 216/1885.
55. Telegramy, „Czas” nr 219/1885.
56. Przegląd polityczny, „Czas” nr 220/1885.
57. Zajścia w Rumelii wschodniej, „Czas” nr 218/1885, Telegramy, „Czas” nr 219/1885.
58. Telegramy biura koresp., „Czas” nr 215/1885.
59. Przegląd polityczny, „Czas” nr 216/1885.
60. T. von Sosnosky, op. cit., s. 80. Официално обаче слуховете по тази тема биват енергично отричани; Telegramy, „Czas” nr 224/1885, Telegramy, „Czas” nr 246/1885.
61. Przegląd polityczny, „Czas” nr 217/1885, Zajścia w Rumelii wschodniej, „Czas” nr 217/1885, Telegramy, „Czas” nr 217/1885, Telegramy, „Czas” nr 220/1885, Е. Стателова, op. cit., s. 172.

62. Telegramy, „Czas” nr 222/1885, Zajścia w Rumelii wschodniej, „Czas” nr 224/1885, Telegramy, „Czas” nr 225/1885. При все това румънското правителство следи внимателно събитията на Балканите и привежда въоръжените си сили в състояние на повишена бойна готовност.
63. Telegramy, „Czas” nr 217/1885, Przegląd polityczny, „Czas” nr 218/1885, Zajścia w Rumelii wschodniej, „Czas” nr 225/1885, Telegramy, „Czas” nr 234/1885.
64. Telegramy, „Czas” nr 220/1885, Telegramy, „Czas” nr 223/1885, Przegląd polityczny, „Czas” nr 225/1885, Telegramy, „Czas” nr 225/1885, Telegramy, „Czas” nr 227/1885 i n.
65. Telegramy, „Czas” nr 221/1885, Zajścia w Rumelii wschodniej, „Czas” nr 222/1885, Telegramy, „Czas” nr 232/1885, Przegląd polityczny, „Czas” nr 240/1885.
66. Гърците искат да им бъде предадена част от Източна Румелия и Южен Епир с крепостта Янина (Йоанина – б. пр.), както и остров Крит. Заслужава да отбележим, че подобни действия предприемат и сърбите, предявявайки претенции към част от българската територия – крепостта Видин, Радомир, Кюстендил и Трън; Zajścia w Rumelii wschodniej, „Czas” nr 223/1885, Zajścia w Rumelii wschodniej, „Czas” nr 224/1885, Zajścia na półwyspie bałkańskim, „Czas” nr 227/1885; още по темата: Telegramy, „Czas” nr 222/1885, Zajścia na półwyspie bałkańskim, „Czas” nr 239/1885.
67. Telegramy, „Czas” nr 225/1885, Telegramy, „Czas” nr 230/1885, Telegramy, „Czas” nr 234/1885. Първите информации за критичното становище на Великите сили по въпроса за военните приготовления на Гърция обикалят европейската преса още в последните дни на септември 1885 г.; Zajścia w Rumelii wschodniej, „Czas” nr 222/1885, Telegramy, „Czas” nr 222/1885.
68. Въпреки това Гърция не престава да се въоръжава, което, в крайна сметка, принуждава Великобритания в края на януари да отправи заплаха за морска интервенция; Telegramy, „Czas” nr 20/1886; którą poparły inne mocarstwa; Zajścia na półwyspie bałkańskim, „Czas” nr 21/1886, Telegramy, „Czas” nr 21/1886, Zajścia na półwyspie bałkańskim, „Czas” nr 22/1886 i n.
69. Анализирайки тази идея, репортерите на Czas пишат: „Споразумението би могло да бъде сключено на тази база, че в правно-политическо отношение автономната провинция Източна Румелия не би претърпяла изменение в бъдеще, стига само генерал-губернаторското управление, или както и да бъде наречено то, да остане наследствено в ръцете на българския княз, сиреч би възникнала своего рода персонална уния“; Telegramy, „Czas” nr 217/1885; още по темата: Telegramy, „Czas” nr 224/1885, Telegramy, „Czas” nr 229/1885, Przegląd polityczny, „Czas” nr 230/1885.
70. Zajścia w Rumelii wschodniej, „Czas” nr 223/1885, Telegramy, „Czas” nr 227/1885, Telegramy, „Czas” nr 258/1885.

71. При все това заслужава да подчертаем, че още в последните дни на септември 1885 г. в цялата европейска преса се разпространяват информации, че: „Днес вече не става и дума за военна намеса от страна на Портата, а всички изразяват надежда за мирно споразумение с Портата и европейските Велики сили“; *Przegląd polityczny*, „Czas” nr 222/1885.
72. Telegramy, „Czas” nr 231/1885.
73. *Przegląd polityczny*, „Czas” nr 231/1885, Telegramy, „Czas” nr 231/1885, *Zajścia w Rumelii wschodniej*, „Czas” nr 233/1885, Telegramy, „Czas” nr 255/1885, *Zajścia na półwyspie bałkańskim*, „Czas” nr 256/1885 i n.
74. Telegramy, „Czas” nr 238/1885.
75. На 20.10.1885 г. дотогавашното заглавие на рубриката на *Czas – Zajścia w Rumelii wschodniej* е променено на *Zajścia na półwyspie bałkańskim*.
76. Telegramy, „Czas” nr 232/1885. В същото време, пресата съобщава, че в Сърбия „Всичко върви към война. Войната с България тук е по-популярна, отколкото войната с Турция. Призивът: „Към София“ се усеща във всички проявления на общественото мнение“; *ibidem*.
77. Telegramy, „Czas” nr 218/1885, Telegramy, „Czas” nr 219/1885, *Zajścia w Rumelii wschodniej*, „Czas” nr 223/1885, *Przegląd polityczny*, „Czas” nr 224/1885, *Zajścia w Rumelii wschodniej*, „Czas” nr 224/1885, Telegramy, „Czas” nr 224/1885, *Stan rzeczy w Serbii*, „Czas” nr 229/1885.
78. Telegramy, „Czas” nr 228/1885, Telegramy, „Czas” nr 230/1885, *Zajścia w Rumelii wschodniej*, „Czas” nr 231/1885, Telegramy, „Czas” nr 238/1885, *Zajścia na półwyspie bałkańskim*, „Czas” nr 245/1885, *Przegląd polityczny*, „Czas” nr 246/1885, Telegramy, „Czas” nr 260/1885, Сръбско-българската война..., s. 77 – 79.
79. *Zajścia w Rumelii wschodniej*, „Czas” nr 226/1885, *Przegląd polityczny*, „Czas” nr 250/1885, Telegramy, „Czas” nr 253/1885, *Przegląd polityczny*, „Czas” nr 255/1885, Telegramy, „Czas” nr 256/1885.
80. *Przegląd polityczny*, „Czas” nr 225/1885, Telegramy, „Czas” nr 227/1885, *Przegląd polityczny*, „Czas” nr 228/1885, *Korespondencya „Czasu”*, „Czas” nr 242/1885; още по темата: *Przegląd polityczny*, „Czas” nr 221/1885, Telegramy, „Czas” nr 221/1885, *Zajścia w Rumelii wschodniej*, „Czas” nr 222/1885, Telegramy, „Czas” nr 223/1885, *Przegląd polityczny*, „Czas” nr 224/1885.
81. Telegramy, „Czas” nr 224/1885, Telegramy, „Czas” nr 225/1885, *Przegląd polityczny*, „Czas” nr 251/1885.
82. *Przegląd polityczny*, „Czas” nr 228/1885, *Przegląd polityczny*, „Czas” nr 229/1885, Telegramy, „Czas” nr 236/1885. В хода на дискусията обаче се обсъжда и лансираната още по-рано идея Александър Батенберг да бъде назначен на поста генерал-губернатор; Telegramy, „Czas” nr 228/1885, *Zajścia w Rumelii wschodniej*, „Czas” nr 230/1885, *Przegląd polityczny*, „Czas” nr 232/1885; но тази идея бързо е изоставена във връзка със споровете около конкретни въпроси и протеста на Турция; *Przegląd polityczny*, „Czas”

- nr 232/1885, *Zajścia w Rumelii wschodniej*, „Czas” nr 232/1885, Telegramy, „Czas” nr 232/1885.
83. Przegląd polityczny, „Czas” nr 239/1885. В средата на октомври 1885 г. Конференцията излиза с декларация, в която се апелира към балканските държави да запазят спокойствие, и се обявява свикването на официална конференция на представителите на Великите сили в Константинопол; Telegramy, „Czas” nr 237/1885, Przegląd polityczny, „Czas” nr 238/1885, Przegląd polityczny, „Czas” nr 241/1885, Przegląd polityczny, „Czas” nr 242/1885, Przegląd polityczny, „Czas” nr 243/1885, Telegramy, „Czas” nr 243/1885, Przegląd polityczny, „Czas” nr 245/1885, Przegląd polityczny, „Czas” nr 247/1885 i n. Началото на разискванията на тази конференция започват на 5.11.1885 г. в Константинопол, а по-късно дебатите се пренасят в Топхане; Telegramy, „Czas” nr 255/1885; още по темата: Przegląd polityczny, „Czas” nr 251/1885, *Głosy prasy rosyjskiej o konferencyi w Konstantynopolu*, „Czas” nr 251/1885, Przegląd polityczny, „Czas” nr 256/1885, Przegląd polityczny, „Czas” nr 257/1885 i n.
84. Przegląd polityczny, „Czas” nr 229/1885, Przegląd polityczny, „Czas” nr 237/1885.
85. Telegramy, „Czas” nr 238/1885.
86. *Zajścia na półwyspie bałkańskim*, „Czas” nr 262/1885, Przegląd polityczny, „Czas” nr 263/1885 i n., H. Bilimek-Waissolm, op. cit., s. 59.
87. Текстът на документа в: J. Rubacha, A. Malinowski, A. Giza, op. cit., s. 62.
88. По темата за представянето на войната в публикациите на всекидневника *Czas*: J. Rubacha, *Obraz wojny serbsko-bułgarskiej w 1885 r. w publikacjach krakowskiego dziennika „Czas”*, в: *Europa Środkowa, Bałkany i Polacy. Studia ofiarowane Profesorowi Antoniemu Cetnarowiczowi*, red. J. Pezda, S. Pijaj, Kraków 2017, s. 407 – 418.
89. Telegram, „Czas” nr 273/1885, *Zajścia na półwyspie bałkańskim*, „Czas” nr 278/1885, Telegramy, „Czas” nr 4/1886, *Zajścia na półwyspie bałkańskim*, „Czas” nr 15/1886.
90. *Zajścia na półwyspie bałkańskim*, „Czas” nr 271/1885, *Zajścia na półwyspie bałkańskim*, „Czas” nr 280/1885.
91. *Zajścia na półwyspie bałkańskim*, „Czas” nr 2/1886.
92. Przegląd polityczny, „Czas” nr 4/1886, *Zajścia na półwyspie bałkańskim*, „Czas” nr 8/1886.
93. Przegląd polityczny, „Czas” nr 24/1886; още по темата: Przegląd polityczny, „Czas” nr 8/1886, *Zajścia na półwyspie bałkańskim*, „Czas” nr 10/1886, Telegramy, „Czas” nr 11/1886.
94. *Zajścia na półwyspie bałkańskim*, „Czas” nr 4/1886; текстът на документа в: J. Rubacha, A. Malinowski, A. Giza, op. cit., s. 66-67; още по темата: Е. Стателова, Р. Попов, В. Танкова, op. cit., s. 82.
95. Telegramy biura koresp., „Czas” nr 8/1886.

REFERENCES/ЛИТЕРАТУРА

Сборник документи:

Dokumente aus den russischen Geheimarchiven: soweit sie bis zum 1. Juli 1918 eingegangen sind, Berlin 1919

Rubacha J., Malinowski A., Giza A. (2006). *Historia Bułgarii 1870 – 1915. Materiały źródłowe z komentarzami*, t. 1, Warszawa.

Rubacha J., Malinowski A. (2009). *Historia Bułgarii 1870 – 1915. Materiały źródłowe z komentarzami*, t. 3, Warszawa

Statelova E., Popov, R. & Doynov, D. (Eds.) (1985). *The Bulgarian Unification 1885. Collection of Documents 1878 – 1886*. Sofia [Стателова Е., Попов, Р. & Дойнов, Д. (съст.) (1985). *Съединението 1885. Сборник от документи 1878 – 1886*. София].

Спомени и мемоари:

Mach R. von (1889). *Elf Jahre Balkan. Erinnerungen eines preussischen Offiziers aus den Jahren 1876 – 1887*. Breslau.

Научни статии и разработки:

Jakubek, M. (2004). *Prasa krakowska 1795 – 1918: bibliografia*. Kraków.

Jankowski, C. (1915). *Na gruzach Turcji. Zarysy polityczno-publicystyczne*. Warszawa.

Kilimek-Waissolm H. von (1886). *Der bulgarsisch-serbisch Krieg 1885*. Wien .

Rubacha, J. (2012). Bułgaria na przełomie XIX i XX w. *Bułgarskie metamorfozy w publikacjach „Świata Słowiańskiego” (1905 – 1914)*. Olsztyn.

Rubacha, J. & Malinowski, A. (2009). *Historia Bułgarii 1870 – 1915. Materiały źródłowe z komentarzami*, t. 3, Warszawa.

Rubacha, J. (2017). *Obraz wojny serbsko-bułgarskiej w 1885 r. w publikacjach krakowskiego dziennika „Czas”*, w: *Europa Środkowa, Balkany i Polacy. Studia ofiarowane Profesorowi Antoniowi Cetnarowiczowi*, red. J. Pezda, S. Pijaj, Kraków

Stanev, N. (1929). *History of Modern Bulgaria 1878 – 1928*. Sofia [Станев, Н. (1929). *История на нова България 1878 – 1928*. София].

Statelova, E. (1983). *Political parties in Eastern Rumelia 1879 – 1885*, “Proceedings of the Institute of History”, vol. 26 [Стателова, Е. (1983). *Политическите партии в Източна Румелия 1879 – 1885*, „Известия на Института за история”, т. 26].

Statelova E., Popov, R. & Tankova, B. (1994). *History of Bulgarian Diplomacy 1879 – 1913*. Sofia [Стателова Е., Попов, Р. & Танкова, В. (1994). *История на българската дипломация 1879 – 1913 г.* София].

Публицистика:

„Czas” 1885 – 1886.

THE UNIFICATION OF THE PRINCIPALITY OF BULGARIA AND EASTERN RUMELIA IN 1885 IN THE PUBLICATIONS OF THE CRACOW NEWSPAPER "CZAS"

Abstract. The growing demand for information in the 19th century significantly influenced the popularity of the press in Europe. This process also included Polish lands, and its effect was the formation of numerous newspapers and magazines. One of them was newspaper "Czas" ("Time") printed in Krakow, addressed to the conservative part of Polish society in Galicia. This professionally prepared newspaper informed the Polish readers about events that took place in the world and in Europe, and at the turn of 1885 and 1886, devoted a great deal of space to the unification of the Principality of Bulgaria and Eastern Rumelia.

✉ **Assoc. Prof. Jarosław Rubacha**

University of Warmia and Mazury in Olsztyn
Institute of Journalism and Social Communication

1, K. Obitz St.

10-725 Olsztyn, Poland

E-mail: jaroslaw.rubacha@uwm.edu.pl